

Tomislav Sedmak*

Profesor Univerziteta u Beogradu u penziji

Susret dva ljudska bića u socijalnom radu

Apstrakt

Rad polazi od postavke da je osnova ostvarivanja profesije socijalnog radnika susret dva ljudska bića. Promišlja se proces izbora profesije pomagača. Preispituje se odnos između profesionalnosti, topline i empatija i razmatraju granice empatije. Dalje se istražuje odnos između autentičnosti i podređenosti onom drugom u susretu, i proces pripreme za uspostavljanje neposrednog i uzajamnog odnosa sa drugim. Razmatra se proces introjkcije drugog u celovitost sopstvenog delovanja. Diskutuje se spoj nastajanja i postojanja u susretu sa drugim. Zatim se sagledava značenje i značaj voljenja sebe u profesiji pomagača. Diskutuje se uticaj istočne misli u naše poimanje sebe i aspekata svoga „ja”. Rad završava ličnim osvrtom autora na 60 godina rada kao pomagača na „usluzi” klijentu.

Ključne reči:

pomagači, susret, izbor profesije, priprema za susret, autentičnost, introjkcija, nastajanje i postojanje, voljenje sebe

UVOD

Osnova ostvarivanja profesije socijalnog radnika je susret dva ljudska bića. Pristup tom susretu predstavlja privid ponavljanja svih mogućih prethodnih susreta socijalnog radnika koji se prepliću kroz celokupno ostvarenje i dotadašnji

razvoj čoveka (žene, muškarca).^{1,2,3,4,5,6,7} Uz sve preptostavke o neophodnosti ličnog i profesionalnog razvoja neizbežno se prepliće i pretpostavka ličnog izbora i ličnog učešća u stvaranju spoja čoveka i svih zahtevanih pravila profesije socijalnog radnika^{8,9,10,11}. Korisno je lično sagledati do kog stepena je došlo do preplitanja posebnosti ličnosti socijalnog radnika sa izabranom profesijom, uključujući i sva neophodna znanja za obavljanje ove profesije i posebnosti pojedinačne ličnosti¹².

IZBOR PROFESIJE

Sam izbor profesije u godinama adolescencije predstavlja moguće korisno preplitanje sopstvene posebnosti i latentnih mogućnosti do stepena osmišljenosti izbora, koji postavlja zahteve i očekivanja u daljem životu i u profesionalnoj karijeri, kao neizbežna osnova i ličnog uključenja i egzistencijalne osnove za ostvarenje sopstvenog života.

-
- 1 Tomislav Sedmak, „Prvi intervju” u: Dušan Kecmenović (ur.), *Psihijatrija*, Medicinska knjiga, Beograd, 1989, str. 624–641.
 - 2 Tomislav Sedmak, „Psihoterapeut – samospoznaja i voljenje sebe” u: Branko Ćorić (ur.), *Ljubav i psihijatrija*. „Ljudi govore”, Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Beograd, 2007, str. 143–206.
 - 3 Marko Munjiza, *Uvod u kliničku psihopatologiju*, Elit medica, Beograd, 2007.
 - 4 Tomislav Sedmak, „Smisao lečenja bolesnih zavisnika” u: Ivica Mladenović (ur.), *Klinika za bolesti zavisnosti Insituta za mentalno zaravlje*, Institut za mentalno zdravlje, Beograd, 2023, str. 157–183.
 - 5 Pol Riker, *Sopstvo kao drugi*, Filozofska biblioteka, Beograd, 2004.
 - 6 Ducan Barford, “Narcissism – The Therapist’s Friend”, *Therapy Today*, Vol 32, No. 10, pp. 26–29.
 - 7 David Brandon, *Zen in the Art of Helping*, Arkana, Fenguin Book, London, 1990.
 - 8 Sarah Banks, *Ethics and Values in Social Work*, Palgrave, New York, 2001.
 - 9 Ivan Videnović, *Pojedinac i porodica*, Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka, Beograd, 1996.
 - 10 Milenko D. Stanković i Svetomir Bojanin, *Moral i mentalno zdravlje: Kriza psihijatrijske misli danas*, Književna zadruga, Banja Luka, 2005.
 - 11 Jessie Emilion, Mel Halacre & Carolyn Lee, “The Big Conversation”, *Therapy Today*, Vol, 33. No. 10, pp. 22–26.
 - 12 Tomislav Sedmak, „Terapeut – terapijsko sredstvo”, u: Branko Ćorić, (ur.), *Subjektivna realnost, virtuelnost i psihijatrija*, „Ljudi govore”, Čovek i psiha, Beograd, 2020, str. 307–419.

Često se govori da je potrebno, skoro neophodno želeći bavljenje izabranom profesijom, bez obzira na stepen posrednog ili neposrednog suočavanja sa suštinom, praksom, pa i teorijom izabrane profesije. Ako se već govori o „želji”, onda je neophodno istovremeno povezati ispunjenje želje sa pretpostavljenom činjenicom da to „ispunjenje želje” traje sledećih mnogo godina svakodnevnog rada, sve do sticanja prava na penziju.

Želja spada u oblast emocija, poseduje detinjasta obeležja bez dovoljno podataka i bez sagledavanja profesije u celini. Želja ne nosi sa sobom dovoljno ličnog samoodređenja niti preuzimanje odgovornosti za lično učešće u izvršavanju raznovrsnih zadataka u profesiji. Bolja priprema i „na duge staze” mnogo je povoljniji izbor koji se oslanja na „hoću”, jer se uz ovakav izbor uključuje i komponenta lične odgovornosti^{13, 14, 15, 16}. Često se idealizuje, prikazuje idealizovana slika pojedinačnog učesnika u „pomažućim profesijama”, uključujući i socijalni rad. Očekuje se vrsta plemenitog delovanja samog sebe/same sebe, pružanje pomoći, činjenje za drugoga. Pristup „pomagati drugome”, činiti „dobra dela” „biti human”, pa i „plemenit” nosi u sebi izvesnu poruku unapred određenog očekivanja od samog sebe, ali i od onog „drugog” kome se ta pomoć ukazuje. Međutim, u osnovi ovakvog očekivanja, pa i pristupa, krije se i vrsta precenjivanja samog sebe/same sebe i oslanjanje na svoje osobine, koje onaj kome pomažem, nema. Ostvaruje se vrsta prikrivene dominacije i prikriveno precenjivanje sebe^{17, 18, 19, 20}.

Ja sam govorio: ja mogu da pomognem drugome samo onoliko koliko on sam može da pomogne, onoliko koliko određuje ustanova u kojoj sam radio, onoliko koliko socijalna struktura i dopušta i obezbeđuje, pa i koliko zakon

¹³ Jovan Babić, „Želeti i hteti”, u: Branko Ćorić, (ur.), *Sistem vrednosti i psihijatrija*, „Ljudi govore”, Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Beograd, 2010, str. 13–16.

¹⁴ Vladeta Jerotić, „Hrišćanski pristup sistemu vrednosti u psihijatriji” u: Branko Ćorić, (ur.), *Sistem vrednosti i psihijatrija*, „Ljudi govore”, Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Beograd, 2010, str. 17–20.

¹⁵ Petar Jevremović, „Budućnost psihoterapije i pitanje vrednosti”, u: Branko Ćorić, (ur.), *Sistem vrednosti i psihijatrija*, „Ljudi govore”, Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Beograd, 2010, str. 149–154.

¹⁶ Vladeta Jerotić, *Hrišćanstvo i njegove preteče*, Gutenbergova galaksija, Beograd, 2004.

¹⁷ Alexander Lowen, *Narcissism*, A Touchstone Book, New York, 1985.

¹⁸ Ekart Tol, *Nova zemlja*, Čarobna knjiga, Beograd, 2007.

¹⁹ Džordan Piterson, *12 pravila za život*, Harmonija knjige, Beograd, 2018.

²⁰ Marija Đorđević, „Egoizam nije vrlina, ali je za život bitan”, *Politika–kultura*, 29.11.2023. str. 10.

određuje i dozvoljava, uz uslov da radim najbolje što mogu, primenjujući sva prethodno stečena znanja i uključenje svih mojih dostupnih ličnih sposobnosti za ostvarenje ciljeva profesije. Međutim, pomažuće profesije su istovremeno i „uslužne delatnosti”. Proizlazi da je neophodno istovremeno i procenjivati očekivanja „onog drugog”, ali uz istovremeno usklađivanje sa svim prethodnim usmerenjima i ograničenjima.

Nikada mi nije prijala etiketa „dobrog čoveka”. Socijalno značenje ove etikete, po mojoj proceni je „ispunjavanje očekivanja drugoga”. Ako imam bilo kakva očekivanja, onda su to očekivanja od mene samoga i istovremeno usklađeno sa profesijom kojom se bavim. Istovremeno su u pomažućim profesijama i podobnost ličnosti za izabranu profesiju i dogradnja „repertoara” ličnosti za prilagođenost profesiji. Ovde se nameće pitanje do kog stepena u pomažućim profesijama nastaje preplitanje osnovne, primarne strukture ličnosti, neophodnosti prikladnog oblikovanja sopstvene ličnosti u profesiju i neophodne zahteve za prilagođavanje zadacima i etici profesije.

Vraćam se na početak moga odnosa prema profesiji. Nisam znao šta znači biti neuropsihijatar, a još manje psihoterapeut. Ali bio sam veoma radoznao, gladan informacija i znanja, posebno o čoveku. Hteo sam da „upoznajem čoveka”, kroz „ko sam ja”, i „ko je onaj drugi”, kad sam već po usmerenju oca izabrao medicinu između dva izbora – drugi je bio „tehnika”.

PROFESIONALNOST, TOPLINA I EMPATIJA

Jasno je da profesija zahteva određena pravila, ne samo formalnog ponašanja, već i osmišljeni stepen uključenja sopstvenih delova ličnosti²¹. Nameće se pitanje profesionalnosti i pitanje voljenja svoga posla. Profesionalnost nosi u sebi opasnost isključivanja primarnih emotivnih uključivanja u obavljanje pomažuće profesije i neophodne topline, koja se smatra neizbežnim elementom ponašanja i doživljavanja izvršioca u pomažućoj profesiji. Pored ove osnovne osobine, dograđuju se još empatija i autentičnost.

Toplina je lična doživljenost sebe u sopstvenom življenju i delovanju, koja proizlazi iz primarnog introjektovanja majke u telo deteta. Postaje osnova samopouzdanja i pozitivnog doživljavanja nagona samoodržanja sa pretakanjem u voljenje samog/same sebe. Toplina je ispunjenost samim sobom i u skladu sa pomaganjem drugome.

Empatija je sposobnost doživljavanja emocija onog drugog u samom sebi. Opasnost od naglašene empatije, od emotivnog poistovećenja sa onim drugim je u ugroženosti granica sopstvenog samoodređenja i gubitak neo-

²¹ K. Parades, „Razumeti profesije. Doprinos sociologije”, u: Katrin Halpern i Žan-Klod Ruano-Borbalan (ur.), *Identitet – pojedinac, grupa, društvo*, Clio, Beograd, 2009.

phodne profesionalne objektivnosti. Empatija mora biti pod kontrolom ličnog samoodređenja, i mora se koristiti samo kao dijagnostička osnova u proceni stanja drugoga. Posebno, kada se radi o tugovanju i strahovanju kod drugoga, neophodno je doživljenost ovih stanja klijenta preobratiti ili u korisno emotivno delovanje na klijenta, ili steći veštinu odbacivanja ovog stepena poistovećenja pa i podređivanja sebe nepovoljnom stanju drugoga. Nema nika-kve koristi od zajedničkog plakanja ili paničenja sa onim drugim, već je to dokaz i lične i profesionalne nezrelosti.

PRIPREMA ZA SUSRET

Za autentičnost u pomažućim profesijama je neophodno ostvariti dopune radi razumevanja celovitog odigravanja između onog drugog i samog „pomagača“, uz potpuno razumevanje podređenosti onom drugom²². Svaki stepen autentičnosti pa i „originalnosti“ moraju biti u potpunosti usklađeni sa onim što je onaj drugi iskazao, ponudio, verbalizovao, uz neprekidno održavanje usmerenosti prema osnovnim socijalnim vrednostima. Pošto se, u stvari radi o potpunom uklapanju svega što će „pomagač“ proizvesti, ono mora biti u skladu sa saznatim, procenjenim i obrađenim i ponuđeno onom drugom na najbolji mogući način da on „prihvati, čuje, razume i udene u svoj sistem mišljenja i doživljavanja“. Znači, radi se o prilagođenoj autentičnosti, koja nikada ne bi bila ostvarena unutar ličnosti samog pomagača. Jer, proizlazi da je to vrsta sekundarne autentičnosti, izgrađene na sadržaju drugoga. Ali je istovremeno autentična obrada kroz sve slojeve ličnosti „pomagača“ i obrađeno prema mogućnostima drugoga. Suština autentičnosti pomagača je u tome da ostvari što povoljniji nivo bliskosti i saradnje sa drugim. Kroz ovako oblikovanu autentičnost pomagača ostvaruje se najpovoljnije stanje uzajamnog razumevanja i ostvarenje uzajamnog poverenja i radne alijanse.

Sve navedeno treba shvatiti kao osnovnu pripremljenost pomagača za uspostavljanje neposrednog i uzajamnog odnosa sa drugim, da bi se postigao što potpuniji susret i što neposrednije učešće dva ljudska bića u susretu, koji i od prvog viđenja služi pomagaču da procenjuje i prikuplja podatke koji su potrebni za dalji rad.^{23,24}

²² Theodor Adorno, *The Jargon of Authenticity*, Routledge, London, 2007.

²³ Jasna Veljković, *Primena psihoterapijskih modaliteta u socijalnom radu*, Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2022.

²⁴ Jeffrey H. Corpuel, „Countertransference: A Foundation of Psychotherapy“, u: William O’Donohue & Steven R. Graybar (ur.), *Contemporary Psychotherapy*, Sage Publications, London, 2009, pp. 195–225.

Ali, suštinski, priprema za susret mora da počne i pre prvog viđenja.²⁵ Priprema za prvo viđenje mora početi pre viđenja time što pomagač ostvaruje svesnost samog sebe uz paradoksalni obrt. Neophodno je odbaciti i isključiti iz aktuelne svesti sve što ometa potpuniju otvorenost psihe za primanje i preuzimanje novih podataka. Pomagač ne čeka da dobije podatke već je neophodno da ih skuplja i pre prvog viđenja. Moguća su dva pristupa pripremi. Ili pregledati dostupnu dokumentaciju, ili „isprazniti” sve za prijem i preuzimanje podataka o drugome. Dokumentacija i nađeni podaci mogu delovati tako da pomagač stekne pretpostavku i predstavu o drugome na osnovu podataka koje je neko drugi prikupio i ne moraju odgovarati onome kako bi on sam sredio podatke na osnovu sopstvenog prikupljanja, procenjivanja i osmišljavanja.

SUSRET

Ipak, čak i u uslovima prethodne obaveštenosti, pomagač u „pravom” prvom susretu dva ljudska bića pristupa zadatku koji nikada do sada nije radio niti ispunjavao. U prvom pristupu susretu neophodno je biti pripremljen da je to prvi put, i da se nikada ranije nije desilo tako nešto. To je vrsta beskonačne otvorenosti i radoznalosti šta donose sledeći trenuci od prvog viđenja²⁶. Ko je onaj drugi, kako ga ja vidim, kako ga ja doživljavam, koliko i kako se ja sam menjam i koga to primam u sopstveno doživljavanje? Kako se on prikazuje, kako se smešta u mene i kako ga ja raspoređujem kroz svesno i nesvesno mozaično dograđivanje unutar granica viđenog sve do doživljavanja drugoga u sebi? Najslabija komponenta u introjkciji i ostvarenju susreta dva ljudska bića može biti, i često jeste, ubedljiva razlika između drugoga i pomagača na svim nivoima prikazanosti. Površni opažajni utisak mora prevazići ili što više prevideti spoljašnje razlike, pa čak i razlike u verbalnom prikazu sebe, da bi se u susretu došlo do živog, ogoljenog čoveka, koji je i na tom nivou odnosa drugačiji od pomagača. U introjkciji u susretu se traga za istim, jednakim da bi se došlo do korisne procene razlika, koje su i osnova za uspostavljanje odnosa od prvog trenutka sudara. Tražiti čoveka u drugome, naći ljudsko biće i u drugome koji je drugačiji od mene. I ta razlika je vrsta primarne promene spremnosti da pomagač odredi samog sebe, proceni onog drugog i odredi sopstveno učešće u svome pristupu ljudskom biću. Na tom nivou introjkcije ostvaruje se vrsta bestelesnosti sebe i opažanja drugoga do nagonskog određenja kroz održavanje vrste, kroz osmišljeni napor da pomagač smanji razliku, da povećava nalaženje sličnoga što doprinosi ubedenju pripadanja istoj biološkoj vrsti.

²⁵ Danijel Goleman, *Fokusiranost*, Geopoetika, Beograd, 2015.

²⁶ Svetomir Bojanin, *Voleti, ali kako*, KONRAS, Beograd, 2013.

Proces introjeksijske dopušta čak i izvesnu sposobnost privremenog odustanja o samog sebe, uz kratkotrajno poistovećenje sa introjektom, čak i u uslovima rodne razlike, u traganju za čovekom, za onim što jeste zajedničko i što je osnova za bilo koji uloženi napor pa i uspeh u nudi dozirane pomoći^{27,28,29,30}. Polazi se od onoga šta je nedovoljno i nepovoljno u drugome/drugoj, i šta je moguće učiniti za drugoga da bi se smanjila početna razlika između dva ljudska bića.

Ostvarena obrada introjekta po svim osnovama profesionalnosti koja se gradi na ljudskoj sposobnosti introjeksijske, obezbeđuje projekciju, psihičku tehniku ispoljavanja i iskazivanja posle ostvarene obrade podataka o drugome. Oslanjajući se na utvrđeno, pomagač koristi i dodatne procenjene i pretpostavljene podatke. Osnova za delovanje počinje od procene šta uopšte drugi može da razume, da prihvati, da ostvari i da integriše u samog/samu sebe. Koji stepen ponude drugi može da dogradi u samog/samu sebe i da tu dogradnju prihvati kao novi dopunjeni deo sebe. Projekcija pomagača je u osnovi isprepletana sa autentičnošću do ubedljivog uključenja svih elemenata pomagača u ispoljeno ponašanje, posebno uključujući emotivnu iskrenost, doživljenost i ubedljivost.

Na ovom nivou delovanja, autentičnost dobija dodatno obeležje, a to je uživljenost u izabranu profesiju, ispoljena spremnost da se celovitost sopstvenog delovanja obeleži sopstvenom posebnostju, da se postigne lični stil i način ostvarivanja sopstvene profesionalnosti^{31,32}. Uz celovito ponašanje prema drugome, neposredno se ubacuje i doživljenost samog sebe i emotivna nadgradnja i stepen i način prikazivanja, svi neverbalni elementi u celovitom delovanju sebe u okvirima postojećeg sistema vrednosti. Uz uslov da ja radim, delujem i proizvodim sve najbolje što mogu u tom trenutku, na osnovu korišćenja celovitog iskustva iz sopstvene prošlosti.

U procesu učenja, nesvesno i/ili prisvesno, ostvaruje se vrsta preuzimanja posebnosti ponašanja u susretu sa sopstvenim edukatorom, kao put prema

²⁷ Tomislav Sedmak, „Individualnost-autentičnost u psihijatriji i psihoterapiji”, u: Branko Corić, (ur.), *Psihijatrija i psihoterapija između humanosti, neutralnosti i profesionalnosti, Ljudi govore*, Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Beograd, 2012, str. 187–223.

²⁸ Tomislav Sedmak, „Praznina – moja i njihova”, u: Branko (ur.), *Damatični i neurotični danas, „Ljudi govore”*, Društvo psihoanalitičkih psihoterapeuta. Beograd, 2014, str. 83–123.

²⁹ Branko Ćorić (ur.), *Introjeksijska i projekcijska, „Ljudi govore”*, Čovek i psiha, Beograd, 2023.

³⁰ Julijana Nikolić-Popović i Snežana Manojlović, *Paranoični svet*, Prosveta, Niš, 2004.

³¹ Susan Blackmore, *Consciousness*, Hodder & Stoughton, London, 2003.

³² Đanđorđo Paskvaloto, *Estetika praznine*, Clio, Beograd, 2001.

dobro naučenoj ulozi. Ali suština zadovoljenja samog sebe jeste doživljenost sebe u ulozi „profesionalca”, uz oblikovanje sopstvenih osobnosti u postavljene zadatke u pomaganju drugome. Lično učešće u susretu se postupno ostvaruje kroz introjektivnu i projekktivnu identifikaciju, kroz ostvarenje zajedničkih komponenata svesnosti i doživljenosti, koje obogaćuju i onog drugog i pomagača, odbacujući nepovoljne, a prenoseći povoljne odrednice u drugoga. Ako se ponekad susret dva ljudska bića, a posebno ponašanje pomagača povezuje sa umetnošću, onda bi se moglo govoriti o tome da je ovaj susret određen ili se može porediti sa „performansom”^{33,34,35}. U ovako shvaćenom „performansu”, suštinski sadržaj određuje onaj drugi, a pomagač postaje režiser. Tekst piše drugi, a ja oblikujem stvarnost, u čijim okvirima drugi dobija profesionalnu dopunu, usmerenje, pomoć i usmerenje prema povoljnijoj stvarnosti za njega samoga.

NASTAJANJE I POSTOJANJE

Složenost celokupnog profesionalnog delovanja je u tome što se odigrava na nepoznatom broju svesnih, nesvesnih i prisvesnih nivoa, uz značajni moj pokušaj da povećam „horizontalni” nivo sopstvene svesnosti sopstvenog delovanja, koje je posvećeno, osnovano i usmereno prema klijentu, koji i motiviše i „kreira” moje trenutno i tekuće delovanje. U ovom procesu odigrava se nerazrešiv spoj, pa i „sukob” između nastajanja i postojanja. Teoretičari kažu da je čovek biće u nastajanju. Ja sam nezadovoljan tom formulacijom, jer je za mene nepotpuna. Ako neprekidno nastajem, onda je pitanje za mene: Da li i kako postojim? Neuhvatljiv sam i nedoživljen, neodređen i neuhvatljiv samom sebi. Zato ja ostvarujem sopstvenu strukturu: ja sam biće u nastajanju i postojanju. Nastajanje jeste neprekidni proces protoka u vremenu, i uvek je prvi put, poslednji put i nikad više. Istovremeno, sve što je prvi put, jedinstveno je, nikada ranije dogođeno, nikada ranije doživljeno. Pošto je stvaranje mene samog po prvi put, to je više povezano sa brojnim varijablama ili komponentama, koje treba organizovati u mozaičku celinu usklađenosti dostupnih delova. Što je to postavljeni zadatak, što je trenutna situacija više zahtevna, što više uključujem samog sebe na sva tri nivoa svesnosti i istovremeno u sva tri osnovna sistema određenja čoveka: mišljenje, osećanje i delovanje, to je ubedljivije obogaćenje moje sopstvene autentičnosti i doživljenosti. Veština doživljenosti sebe je u neprekidnom naporu samospoznaje, proširenja

³³ Marina Abramović, *Prolazim kroz zidove*, Samizdat B92, Beograd, 2016.

³⁴ Nikola Pešić, *Okultno u umetnosti Marine Abramović*, Neopress, Beograd, 2017.

³⁵ Ženet Fišer i Marina Abramović, *Susret psihoanalitičarke i Marine Abramović*, Geopoetika, Beograd, 2019.

„horizontalne“ svesti i kreiranja samog sebe. Što je teže, zahtevnije, to se zasniva na više nesvesnih, prisvesnih i svesnih elemenata moje prethodnosti i moje sadašnjosti u odnosu sa klijentom. Što je klijent „teži“, ja sam i kreativniji i doživljeniji, i više organizovan u samom odnosu sa klijentom, sa njegovim introjektom u meni i samo mojom projekcijom u njega.

Proizlazi da se moj doživljaj, ali i uvid u moje delovanje oslanjaju na privid zaustavljanja protoka svesti i postojanja u vremenu. Odigrava se ukrštanje neposrednog delovanja i „pamćenja“ koje istovremeno prelazi u prošlost. Moje postojanje zahteva i održivost događanja i moga delovanja u okvirima postojeće stvarnosti, koja istovremeno i podstiče i određuje granice mogućeg moga delovanja u „objektivnoj“ stvarnosti i u neposrednom oblikovanju terapijskog i interpersonalnog odnosa. Ja sam u „službi“ prisutnog klijenta.

VOLETI SEBE

Vraćam se na primenu topline, koja se prepliće sa osnovnim poverenjem, sa osećanjem bezbednosti u prostoru i vremenu, u terapijskom odnosu, i prelazi u „radost življenja“, u postojanju u trenutku i u nastajanju u protoku vremena. Dodatni termin može biti voljenje sebe, svoga života, tela i uživanje. Uz potrebu za stalnim sticanjem znanja i upoznavanje novoga, uz neprekidnu radoznalost nastajanjem obogaćujem sebe uz neprekidno prikupljanje, sređivanje i osmišljavanje pridošlih podataka. Ta vrsta „otuđenja“ se ostvaruje u dva smera: jedan smer je smeštaj u sopstveni prostor, a drugi je pretakanje, udevanje u objektivnu stvarnost i terapijski prostor. Radoznalost je „glad“ za novim podacima. Zato ja sebe predstavljam, u prvom susretu sa klijentom: „Ja i moje telo (pa čak i trenutni prostor) smo Tomislav Sedmak“. Telo je „objektivno uporište“, i pazim ga i volim ga i uživam u svesnom doživljavanju tela. Meni prostor daje uhvatljivu podršku mome telu i mome „ja“. Neophodno je da se osećam lagodno, sigurno, opušteno, zadovoljno u svome prostoru. Što je više taj prostor „moj“, što sam ga više oblikovao, po svome „ukusu“, to je i taj prostor „moj“, i ja u njemu utemeljeniji, spremniji za doživljavanje i dogradnju samog sebe. Ali, istovremeno i za opuštanje, smirenje, vraćanje sebi.

Svaki doživljaj bilo koje delatnosti je istovremeno i vrsta „otuđenja“ od sebe. Čudno zvuči, ali ja tako doživljavam sebe. Ja i moje telo smo utemeljenje, a delovanje je već vrsta prevazilaženja sopstvenih granica i istovremeno odvajanje od mene samoga. Delovanje je van mene i usmereno u polje, u prostor, prema objektivnoj stvarnosti ili prema drugom, prema čoveku u izabranoj profesiji. Tako ta usmerenost delovanja prestaje da bude ja, izlazi iz granice ja, i nastavlja svoju sudbinu van mene samoga. Zato ja nikada ne kažem: ja volim posao koji radim. Ja kažem: ja volim sebe dok radim. Sebe, svoje telo i svoje ja, koje upravo obogaćujem i stvaram dok radim. Ovakav pristup u doživljenost obezbeđuje mi produženje uživanja u sebi i u svom telu i u dogradnji

moga „ja”, koje nastaje mojim proizvođenjem, i posebno u svome postojanju, kao vrstu igranja sa vremenom.

Volim sebe u postojanju, u zaustavljenom svesnom doživljavanju sebe, i volim se u nastajanju, stvaranju dograđenog sebe, oblikujući se kroz stvaralački trenutak u protoku vremena. Volim celovitost doživljenog sebe i stvaranje novog sebe. I to se odvija kroz neposrednost u odnosu dva ljudska bića i doprinosu sopstvenim delovanjem, koji je osmišljen izabranom profesijom.

Međutim, voljenje je emotivno i nosi u sebi opasnost gubljenja razumnog objektivnog procenjivanja i situacije i sopstvenog uključenja³⁶. Onoliko koliko nije odgovaralo da dobijem etiketu „dobrog čoveka”, toliko mi je odgovarala etiketa „odgovornog čoveka i razumnog čoveka”. Za ostvarivanje ova dva atributa neophodno je usmeriti se prema samospoznaji. Ko sam ja, koje su moje sposobnosti, kako i koliko sam razvio svoje sposobnosti. Razumnost bi bila stečeno znanje i iskustvo, sređenost prikupljenih podataka, određenje sebe prema samom sebi i sopstvenoj stvarnosti u kojoj se nalazim; spoznaja i sticanje uvida u složenost i uzajamnost odnosa među elementima koji strukturišu stvarnost; svesna svesnost sopstvenih sposobnosti. Odgovornost je razvijati sopstvene sposobnosti, i izbor delovanja u skladu sa procenom svojih sposobnosti uz odgovornost prema preuzetim obavezama, zadacima, pa i mogućim povoljnim rezultatima sopstvenog delovanja. Tako se odigrava sistem odgovornosti prema samom sebi u razvoju i delovanju, odgovornost prema izabranoj profesiji i odgovornost prema samom klijentu.

Odgovornost prema sebi se prepliće sa sopstvenim određenjem prema opštim socijalnim i moralnim vrednostima koje uslovljavaju moju socijalnu prilagođenost i ličnu i socijalnu zrelost, određenje sebe prema sebi i prema drugima i u sopstvenom življenju i u obavljanju profesionalnih zadataka.

Spoj sopstvenih sposobnosti i prihvaćenost socijalnih i moralnih vrednosti, ostvaruju doživljenost samopoštovanja. Samopoštovanje je razumno procenjivanje sopstvene značajnosti u ličnom i socijalnom delovanju, ostvarenju sebe i doprinosu sopstvenim delovanjem u izvršenju egzistencijalnih usmerenja, uključujući i izabranu profesiju. Samopoštovanje ne treba shvatiti kao statičnu odrednicu, već se neprekidno mora potvrđivati kroz svako novo delovanje, uz dobru procenu značajnosti onoga što biram da bi delovao. Samopoštovanje traži, pa i zahteva stalno potvrđivanje sopstvene spremnosti za činjenje na putu kojim idem kroz svoj život. Meni više odgovaraju neposredni zadaci koje preuzimam, nego postavljanje ciljeva. Kada se prihvati zadatak, suština je u mome ulaganju napora da uradim najbolje što mogu. To je početak puta kroz sopstveno delovanje uz prihvatanja svih mnogučih složenosti koje se na tom putu pojavljuju. Pitao sam vozača autobusa u Banja Luci: kada ćemo stići u Beograd. On mi je odgovorio: kazaću ti kada stignem.

³⁶ Renata Salecl, *(Per)verzije ljubavi i mržnje*, Psihopolis, Novi Sad, 2014.

Neizvesnost u odnosu na moguća događanja ili opreznost i spremnost za bilo kakve pretpostavljene i neočekivane teškoće zahtevaju stalno uključene i delovanje i stalnu opreznost. Svaka izjava u smislu „nisam to očekivao u pomažućim strukama” ukazuje na nedovoljnost pripremljenosti za složenost odnosa prema dinamici mogućih događanja u pomažućim profesijama. Spremnost za utvrđivanje bilo kakvog signala, i spremnost za praćenje i delovanje u skladu sa opštom procenom takoreći u svakom trenutku je osnova pomažućih profesija. Moramo biti spremni na „najgore” čak i bez obzira na postojeću situaciju, a ulagati organizovani napor da činim najbolje što mogu. Ne postoji „laki slučaj”, niti se sme proricati „lako ću ja to... to je lak slučaj...”, svaka situacija zahteva potpuno uključene i odmerenost investiranja samog sebe i svih dostupnih sredstava da bi se obezbedio povoljan proces kroz radnu alijansu. Međutim, zadatak čoveka koji je prihvatio pomažuću profesiju je i odgovornost prema sebi, kako sam da opstane, kako da profesiju koja postavlja značajne zahteve za lično uključene obavlja na najbolji mogući način, a da ne ugrozi sebe. Da ne ispadne žrtva odabrane profesije. I po načinu samoodržanja i po samouključenju u profesiju, i ove struke služe obogaćenju čoveka, a ne njegovom oštećenju³⁷. Pomagač ne sme da postane žrtva, jer žrtvovanje podrazumeva i samooštećenje, uključujući mogućnost „sagorelosti”, zbog preteranog i samooštećujućeg delovanja u profesiji, prelazeći granice sopstvene održivosti. Profesija mora da ojačava, da bogati i da doprinese i samopoštovanju i voljenju sebe, kao i svoga delovanja. Pojava sagorelosti je pokazatelj nedovoljnog samopoznavanja, nedovoljne pripremljenosti i pogrešnog izbora, ali i nedovoljno povoljne edukacije. Obezbeđenje samog sebe u pomažućoj profesiji često se suočava sa pitanjem „egocentričnosti”.

Egocentričnost je osnova za odgovornost prema sebi, za sopstveni opstanak, ali i za napredak i za obogaćenje i ispunjenost sopstvenim delovanjem. To nije sebičnost, a još manje je gramzivost. Sebični ne daju nikome, gramzivi otimaju od drugoga. U pomažućoj profesiji, ja dajem drugome ono što imam u višku, ono što u stvari predstavlja dogradnju kroz neposredno delovanje, te u stvari time postizem obogaćenje samog sebe. Kroz delovanje spoznajem da mogu i novo, i dodatno i drugačije, u skladu sa ulaganjem napora, učenja i delovanja. Sa svakim novim klijentom ja obogaćujem sebe i povećavam spremnost za dalji rad. Voleći sebe dok radim, ja u osnovi sopstvene doživljenosti, volim i klijenta, koji mi omogućava da volim sebe. Introjektivnom i projekcijom ostvarujem emotivnu razmenu i moje emocije prema njemu su istovremeno i moja spremnost i sposobnost da ga prihvatim kao ljudsko biće, koje je i slično meni, i drugima, i posebno. A cilj je da bude što sličnije samom/samoj sebi uz moje delovanje, i uz to i sličniji drugima, prilagođeniji u ličnom i socijalnom delovanju.

³⁷ Adam Phillips, *Going Sane*, Hamish Hamilton, London, 2005.

Ja se zaista držim treće božje zapovesti: „Ljubi bližnjeg svoga kao sebe samoga”. Ali prvo, ja moram da postojim i da se „ljubim”, da održavam odgovornost za samog sebe, postojim i da budem spreman za susret sa drugim ljudskim bićem uz sve preduslove odgovornosti prema izabranoj profesiji i u okvirima „objektivne” i socijalne stvarnosti. Uz održavanje jasnih granica sebe prema drugome, pomažuća profesija uključuje i komponente davanja, staranja, poštovanja i znanja (From).

U procesu učenja, nesvesno i/ili prisvesno, ostvaruje se vrsta preuzimanja posebnosti ponašanja u susretu sa sopstvenim edukatorom, kao put prema dobro naučenoj ulozi. Ali suština zadovoljenja samog sebe jeste doživljenost sebe u ulozi „profesionalca”, uz oblikovanje sopstvenih osobenosti u postavljene zadatke u pomaganju drugome. Lično učešće u susretu se postupno ostvaruje kroz introjektivnu i projekativnu identifikaciju, kroz ostvarenje zajedničkih komponenata svesnosti i doživljenosti, koje obogaćuju i onog drugog i pomagača, odbacujući nepovoljne, a prenoseći povoljne odrednice u drugoga. Ako se ponekad susret dva ljudska bića, a posebno ponašanje pomagača povezuje sa umetnošću, onda bi se moglo govoriti o tome da je ovaj susret određen ili se može porediti sa „performansom”^{38, 39, 40}. U ovako shvaćenom „performansu”, suštinski sadržaj određuje onaj drugi, a pomagač postaje režiser. Tekst piše drugi, a ja oblikujem stvarnost, u čijim okvirima drugi dobija profesionalnu dopunu, usmerenje, pomoć i usmerenje prema povoljnijoj stvarnosti za njega samoga.

Pomažuća profesija je veoma zahtevna. Neophodno je što više odustati od samog/same sebe, da bi se upotpunio introjekt onog drugoga. Obavezno je održavati uporedljivost introjekta drugoga, pretpostavku kako oblikovati uzvraćenu podršku drugome, kako u tom uzvraćanju iskazati samog sebe kroz autentično delovanje sopstvene celovitosti. Ali svega toga se treba i osloboditi, vratiti se samom/samoj sebi, svome životu, svojoj stvarnosti, svojim bliskima. Polazeći od trojstva primarne motivacije za delovanje: otklanjanje neprijatnosti, stvaranje prijatnosti i uživanje u delovanju, neophodno je sopstvenim iskustvom obezbediti četvrtu komponentu u ovom sistemu osmišljavanja sebe. Ta četvrta komponenta je uživanje u nedelovanju. Tom veštinom pomagač se uspešno oslobađa onog drugog: otklanja ga iz sopstvene svesti. U svakodnevnom radu, ova naučena sposobnost, ova samozaštita sebe je od primarnog značaja. U tekućem radu neophodno je sa jednog klijenta preći, posle veoma kratke pauze, na početnu obradu i susret sa sledećim, drugim. Iskustvo, i veština, i samozaštita, i spremnost za pomažuću profesiju olakšavaju

³⁸ Marina Abramović, *Prolazim kroz zidove*, Samizdat B92, Beograd, 2016.

³⁹ Nikola Pešić, *Okultno u umetnosti Marine Abramović*, Neopress, Beograd, 2017.

⁴⁰ Ženet Fišer i Marina Abramović, *Susret psihoanalitičarke i Marine Abramović*, Geopoetika, Beograd, 2019.

subjektivno doživljavanje pomagača. Ali i on sam mora da se „brani”, mora da se čuva, od sagorelosti, mora da nauči da „izbacuje” prethodnog klijenta, da bi bio potpuno posvećen drugome.

ODNOS ZAPADA I ISTOKA

Nameće se pitanje praznine, pitanje odnosa i idejnih usmerenja Zapada i Istoka.^{41,42,43}

Uopšteno, Zapad zahteva neprekidno takmičenje, pobede, vidljive materijalizovane i socijalizovane uspehe i ličnu značajnost u socijalnoj sredini, uz neprekidnu trku sa vremenom. Istok dopušta samoodređenje na osnovama sopstvenih sposobnosti, uravnoteženje u samom/samoj sebi. Zapad zahteva ispunjenost i prepunjenost sebe u vremenu i prema ciljevima. Istok dopušta uspostavljanje unutrašnje smirenosti i osećanje praznine kao posvećenosti samom/samoj sebi. Ja sam pokušao da ostvarim ravnotežu u samom sebi, u svome životu u celini, uz posebno očuvanu sposobnost održavanja sebe u delatnostima profesije, uz pomaganje drugima, ali i uz očuvanje, i obogaćenje samog sebe. Naučio sam da odmeravam svoje delovanje do granica sopstvenih mogućnosti uz uživanje u samom sebi i u svome delovanju. Ali, istovremeno i da uspešno otklanjam onoga drugog iz sopstvene svesti, da ostvarim suprotnost u delovanju. Da ne delujem, da mirujem, da budem psihički ispražnjen, sve do čiste telesnosti u mirovanju. Učenje je bilo povezano sa mojom spremnošću da u psihijatriji radim sa najtežim pacijentima, gde je rizik nepovoljnog toka najubedljiviji, i gde je veoma teško „izdržati” i obraditi proces održavanja introjektivne i projekтивne identifikacije. Dođem kući i ne mogu da spavam, brinem, šta će biti, šta sam i da li sam pogrešio. I onda, u pomoć mi dolazi kineska poslovice: „Ko misli na sutra nesrećan je već danas”. Čak i ona blaga verzija sličnoga: o tome ću misliti sutra. Dogradnja je bila u preuzimanju znanja ili verovanja da sutra ne postoji: ko je bio u sutra, ja nisam nikada bio u sutra. A posebno sam učio i doživljavao sebe u sada, šireći „horizontalnu” svest i doživljaj postojanja. I sve to da bih mogao da spavam, da pripadam sebi, da živim sebe sa samim sobom u sada. Sposobnost „biti sam” nosi u sebi vrstu prava na samog sebe i na vrstu lične slobode, do praznine u sebi, koja me odmara čuva i priprema za nove napore davanja drugima. Uz očuvanu sposobnost biti sa drugim.

⁴¹ Daisetsu Teitaro Suzuki & Erich Fromm, *Zen budizam i psihoanaliza*, Nolit, Beograd, 1973.

⁴² Sunru Suzuki, *Nije uvek tako*, Stylos, Novi Sad, 2006.

⁴³ Mark Epstein, *Thoughts without a Thinker*, Duckworth, London, 1996.

Zapad poslednjih decenija preko svojih idejnih voditelja pokušava da prenese izvesne aspekte istočnjačkog učenja i zapadnjacima, da bi bolje mirnije i zadovoljnije živeli, da smanje trku za materijalnim dobrima i za jurenjem sreće slave i bogatstva.

Primer je prevedena knjiga „Zašto meditiram”, Golemana i Rinpočea^{44, 45}. Zapadnjak pokušava da uz pomoć svoga „učitelja” prenese neke veštine Istoka da bi lagodnije živeli, da bi bolje poznavali sebe, da bi mogli da izaberu na putu prema lakše prihvatljivom istočnom tumačenju čoveka i celovitosti prirode. U knjizi se navode i prilagodljiva poimanja dinamskog određenja čoveka i njegovog „ja”. Preplitanjem zapadnog i istočnog pristupa čoveku, došlo se i do postavke o „raznovrsnosti” „ja”. Tumači se mogućnost postojanja i delovanja različitih „ja”, u kojima se ispoljavaju posebnosti određenja sadržine „ja” i istovremeno oblik doživljavanja i delovanja. Navedeni su sledeći „ja”: čisto Ja, opredmećeno Ja, zahtevno Ja i socijalno Ja.

Sušтина ovih „ja” je određenje sebe, u ličnom određenju i prema drugima. Čisto Ja je zdrav način da se povežemo sa osećanjem sopstva i promenljivim iskustvima, u harmoniji smo sa prirodnom realnošću. Opredmećeno Ja je zahtevno ja, ukazuje na izdvajanje sebe od drugih, na putu prema sve većoj usamljenosti. Ključni znak samozadovoljavajućeg Ja je sebična potraga za srećom samo za sebe.

Društveno Ja je sopstveno razumevanje odnosa sa ljudima i kako nas drugi vide i doživljavaju.

Društveno Ja izražava čisto Ja, ili opredmećeno i zahtevno Ja. Kada iza njega stoji čisto Ja, društveno Ja je veoma korisno ako znamo kako da se igramo s njim.

Moje razumevanje ovih tumačenja različitih Ja, jeste, u stvari, da je to pokušaj zapadnjaka da ostvare izvesno povezivanje istočnjačkog tumačenja i određenja praznine i „čistog” Ja. Produbljivanje istočnjačkog tumačenja i verovatno doživljavanja praznine prevazilazi čisto Ja daljim udubljivanjem u doživljavanje sebe. Istovremeno, moje određenje prema sopstvenom putu prema čistom Ja, pa i prema praznini, kao oslobađanju sebe od drugih u meni i „odmaranje” od bilo kakvog delovanja, pa i postojanja mekih psihičkih sadržaja. Praznina, za mene je vrsta suprotnosti bilo kakvog delovanja, uz produženo doživljavanje svoga tela, u koje se i vraćam, kao osnovi sopstvenog postojanja.

Oslanjajući se na ovakva tumačenja „ja”, rekao bih da treba uvesti posebno stanje i osobenost Ja za sve učesnike u pomažućim profesijama. Ostvarivanje projekтивно-introjekтивne identifikacije i svesnost introjekta

⁴⁴ Danijel Goleman i Coknji Rinpoče, *Zašto meditiram*, Harmonija knjige, Beograd, 2022.

⁴⁵ Ronald David Laing, *Podeljeno ja – Politike doživljavanja*, Nolit, Beograd, 1977.

klijentu, koji očekuje pomoć, jeste vidljiva spremnost za odustajanje od bilo kakvog bavljenja sobom. Introjekt drugoga traži što potpunije ostvarenje u pomagaču uz što potpunije određenje pomagača prema projektovanju neophodnih korektivnih sadržaja u drugoga. Privremeno odustajanje od služenja samom sebi, od doživljavanja sebe preobraća se u pomažućoj profesiji u stvaranje „uslužnog” Ja. Sve svoje sposobnosti strukturisem prema potrebama introjekta i klijenta, i preraspoređeno i prilagođeno potrebama i ciljevima i zadacima profesije, dajem drugome. Time se u potpunosti poništava mogućnost da Ja pomažućeg profesionalca bude opredmećeno ili zahtevno Ja. Konačno, kada završim sopstvene profesionalne zadatke onda se vraćam u Ja i sopstvenoj praznini da bih se rasteretio, da bih postigao čisto Ja uz sopstvenu dogradnju radosti življenja i sopstvenog delovanja i u okvirima socijalnog Ja. Ovim putem socijalno Ja postaje korisno „ako znamo kako da se igramo s njim...”. To kažu Goleman i Rinpoče, a to kažem i ja živeći i delujući i doživljavajući se u svome životu.

I NA KRAJU...

Moje življenje sopstvenog života i izabrane profesije su ugrađeni u moje introjektovane primarne objekte i celokupni proces stvaranja sopstvenog Ja, moje celovitosti uz usmerenje prema drugome koji očekuje da mu pomognem koristeći sve svoje sposobnosti u tom susretu sa drugim ljudskim bićem. Uz uslov da autentičnim davanjem sebe i celovitim delovanjem ispunjavam zadatke i ciljeve profesije i obogaćujem i sopstveno življenje i sopstvenu ličnost. Takav je moj put kroz profesiju koju sam izabrao pre 60 godina i još uvek sam pomažić i na „usluzi” klijentu.

BIBLIOGRAFIJA

1. Marina Abramović, *Prolazim kroz zidove*, Samizdat B92, Beograd, 2016.
2. Theodor Adorno, *The Jargon of Authenticity*, Routledge, London, 2007.
3. Jovan Babić, „Želeti i hteti”, u: Branko Ćorić, (ur.), *Sistem vrednosti i psihijatrija*, „Ljudi govore”, Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Beograd, 2010, str. 13–16.
4. Sarah Banks, *Ethics and Values in Social Work*, Palgrave, New York, 2001.
5. Ducan Barford, “Narcissism – The Therapist’s Friend”, *Therapy Today*, Vol 32, No. 10, pp. 26–29.
6. Susan Blackmore, *Consciousness*, Hodder & Stoughton, London, 2003.
7. Bojanin Svetomir, *Voleti, ali kako*, KONRAS, Beograd, 2013.

8. David Brandon, *Zen in the Art of Helping*, Arkana, Penguin Book, London, 1990.
9. Branko Ćorić (ur.), *Introjekcija i projekcija*, „Ljudi govore”, Čovek i psiha, Beograd, 2023.
10. Jeffrey H. Corpuel, “Countertransference: A Foundation of Psychotherapy”, in: William O’Donohue & Steven R. Graybar (ur.), *Contemporary Psychotherapy*, Sage Publications, London, 2009, pp. 195–225.
11. Marija Đorđević, „Egoizam nije vrlina, ali je za život bitan”, *Politika-kultura*, 29.11.2023, str. 10.
12. Epstein Mark, *Thoughts without a Thinker*, Duckworth, London, 1996.
13. Ženet Fišer i Marina Abramović, *Susret psihoanalitičarke i Marine Abramović*, Geopoetika, Beograd, 2019.
14. Danijel Goleman i Coknji Rinpoče, *Zašto meditiram*, Harmonija knjige, Beograd, 2022.
15. Danijel Goleman, *Fokusiranost*, Geopoetika, Beograd, 2015.
16. Jerotić Vladeta, „Hrišćanski pristup sistemu vrednosti u psihijatriji” u: Branko Ćorić, (ur.), *Sistem vrednosti i psihijatrija*, „Ljudi govore”, Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Beograd, 2010, str. 17–20.
17. Jerotić Vladeta, *Hrišćanstvo i njegove preteče*, Gutenbergova galaksija, Beograd, 2004.
18. Jessie Emilion, Mel Halacre & Carolyn Lee, “The Big Conversation”, *Therapy Today*, Vol, 33. No. 10, pp. 22–26.
19. Petar Jevremović, „Budućnost psihoterapije i pitanje vrednosti”, u: Branko Ćorić, (ur.), *Sistem vrednosti i psihijatrija*, „Ljudi govore”, Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Beograd, 2010, str. 149–154.
20. Ronald David Laing, *Podeljeno ja – Politike doživljavanja*, Nolit, Beograd, 1977.
21. Alexander Lowen, *Narcissism*, A Touchstone Book, New York, 1985.
22. Marko Munjiza, *Uvod u kliničku psihopatologiju*, Elit medica, Beograd, 2007.
23. Julijana Nikolić-Popović i Snežana Manojlović, *Paranoidni svet*, Prosveta, Niš, 2004.
24. K. Parades, „Razumeti profesije. Doprinos sociologije”, u: Katrin Halpern i Žan-Klod Ruano-Borbalan (ur.), *Identitet – pojedinac, grupa, društvo*, Clio, Beograd, 2009.
25. Đandorđo Paskvaloto, *Estetika praznine*, Clio, Beograd, 2001.
26. Nikola Pešić, *Okultno u umetnosti Marine Abramović*, Neopress, Beograd, 2017.
27. Phillips Adam, *Going Sane*, Hamish Hamilton, London, 2005.
28. Džordan Piterson, *12 pravila za život*, Harmonija knjige, Beograd, 2018.
29. Riker Pol, *Sopstvo kao drugi*, Filozofska biblioteka, Beograd, 2004.
30. Salecl Renata, *(Per)verzije ljubavi i mržnje*, Psihopolis, Novi Sad, 2014.

31. Tomislav Sedmak, „Smisao lečenja bolesnih zavisnika” u: Ivica Mladenović (ur.), *Klinika za bolesti zavisnosti Instituta za mentalno zaravlje*, Institut za mentalno zdravlje, Beograd, 2023, str. 157–183.
32. Sedmak Tomislav, „Individualnost-autentičnost u psihijatriji i psihoterapiji”, u: Branko Ćorić, (ur.), *Psihijatrija i psihoterapija između humanosti, neutralnosti i profesionalnosti*, „Ljudi govore”, Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Beograd, 2012, str. 187–223.
33. Tomislav Sedmak, „Praznina – moja i njihova”, u: Branko (ur.), *Damatični i neurotični danas*, „Ljudi govore”, Društvo psihoanalitičkih psihoterapeuta, Beograd, 2014, str. 83–123.
34. Tomislav Sedmak, „Prvi intervju”, u: Dušan Kecmanović (ur.), *Psihijatrija*, Medicinska knjiga, Beograd, 1989, str. 624–641.
35. Tomislav Sedmak, „Psihoterapeut – samospoznaja i voljenje sebe”, u: Branko Ćorić (ur.), *Ljubav i psihijatrija*, „Ljudi govore”, Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Beograd, 2007, str. 143–206.
36. Tomislav Sedmak, „Terapeut – terapijsko sredstvo”, u: Branko Ćorić (ur.), *Subjektivna realnost, virtuelnost i psihijatrija*, „Ljudi govore”, Čovek i psiha, Beograd, 2020, str. 307–419.
37. Milenko D. Stanković i Svetomir Bojanin, *Moral i mentalno zdravlje: Kriza psihijatrijske misli danas*, Književna zadruga, Banja Luka, 2005.
38. Daisetsu Teitaro Suzuki & Erich Fromm, *Zen budizam i psihoanaliza*, Nolit, Beograd, 1973.
39. Sunru Suzuki, *Nije uvek tako*, Stylos, Novi Sad, 2006.
40. Ekart Tol, *Nova zemlja*, Čarobna knjiga, Beograd, 2007.
41. Jasna Veljković, *Primena psihoterapijskih modaliteta u socijalnom radu*, Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2022.
42. Ivan Vidanović, *Pojedinac i porodica*, Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka, Beograd, 1996.

Tomislav Sedmak
Retired Professor, University of Belgrade

THE ENCOUNTER BETWEEN TWO
HUMAN BEINGS IN SOCIAL WORK

Abstract

The paper starts from the premise that the foundation of the social work profession is the encounter between two human beings. It reflects on the process of choosing the helping profession. The relationship between professionalism, warmth, and empathy is examined, as well as the boundaries of empathy. Further, the relationship between authenticity and subordination to the other in the encounter is explored, along with the process of preparing for establishing a direct and mutual relationship with the other. The process of introjecting the other into the wholeness of one's own actions is considered. The integration of becoming and being in the encounter with the other is discussed. The meaning and importance of self-love in the helping profession are then examined. The influence of Eastern thought on our understanding of self and aspects of our "I" is discussed. The paper concludes with a personal reflection by the author on 60 years of working as a helper "at the service" of the client.

Keywords:

helpers, encounter, career choice, preparation for the encounter, authenticity, introjection, becoming and being, self-love.